

С. В. Козловський,

д. е. н., доцент, Вінницький національний аграрний університет

СИСТЕМАТИЗАЦІЯ МАКРОЕКОНОМІЧНИХ ФАКТОРІВ ВПЛИВУ НА СТІЙКІСТЬ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

У даній статті проведено дослідження поняття економічної стійкості системи. Запропоновано авторські тлумачення понять "економічна стійкість системи" та "управління економічною стійкістю системи". Розроблено графічне зображення сутності економічної стійкості системи. Проведено аналіз макроекономічних показників розвитку економіки України, на основі яких зроблено систематизацію факторів впливу на стійкість економіки України.

In given article it is lead researches of concept of economic stability of system. It is offered author's definitions of concepts "economic stability of system" and "management of economic stability of system". The graphic representation of essence of economic stability of system is developed. The analytical analysis of macroeconomic parameters of development of economy of Ukraine is carried out on the basis of which ordering of factors of influence on stability of economy of Ukraine is made.

*Ключові слова: розвиток, економічна система, фактори впливу, стійкість.
Key words: development, economic system, factors of influence, stability.*

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

У зв'язку із активізацією в Україні процесів трансформації економіки постає питання визначення стійкості економічної системи України. Це є актуальним, оскільки іноземні інвестори не бажають мати справу з країнами з нестійкою і нестабільною економікою, невизначеною політикою, розбалансованою фінансовою системою тощо. Тому проблема розробки моделей управління стійкістю макроекономічної системи України набуває особливого значення, що, власне, зумовило тематику даного дослідження [1; 2].

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідженню теоретичних і практичних аспектів розвитку економічних систем присвячені праці багатьох вчених-економістів (А. Сміт, К. Маркс, Дж.М. Кейнс, Ф.Хайек і ін.). Дослідженню теоретичних і практичних аспектів теорії управління економічними системами присвячені праці таких вчених-економістів, як: В.М. Геець [3], А.Г. Мазур [4], А.Д. Чернявський [5], питанням стратегічного управління — О.С. Виханський [6], З.Є. Шершньова [7], регулюванню розвитку економіки — Б.Я. Панасюк [8].

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою даної роботи є теоретичне дослідження та систематизація макроекономічних факторів впливу на стійкість економіки України. Завданням дослідження є: визначення сутності економічної стійкості системи; визначення макроекономічних показників, які найбільше впливають та стійкість економіки України.

ОСНОВНІ РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Результати досліджень [1] засвідчили, що в економічній літературі немає єдності у визначенні понять рівноваги, стійкості та стабільності економічної системи. У цьому контексті автором [1] пропонується під рівновагою розуміти здатність економічної системи за відсутності збурювальних

дій або за їх незмінних значень зберігати свій стан якомога довше. Це означає, що основні параметри, які описують стан економічної системи (наприклад, вартість ресурсів, дохід і т.п.), є незмінними і жоден з економічних суб'єктів не зацікавлений в їх зміні.

Під час досліджень [1] було встановлено, що не існує чіткої класифікації видів економічної стійкості та відсутнє чітке тлумачення понять "економічна стійкість системи" та "управління економічною стійкістю системи". Автором запропоновано власні тлумачення цих термінів.

Економічна стійкість системи — це здатність економічної системи після певного збурення (зміни параметрів економічної системи, її показників) швидко повернутися у стан, не гірший попереднього, зберігати свій стан як завгодно довго, а також поліпшувати свій стан до величини збурення за умови позитивної зміни економічних параметрів системи. Графічне зображення сутності економічної стійкості системи наведено на рис. 1.

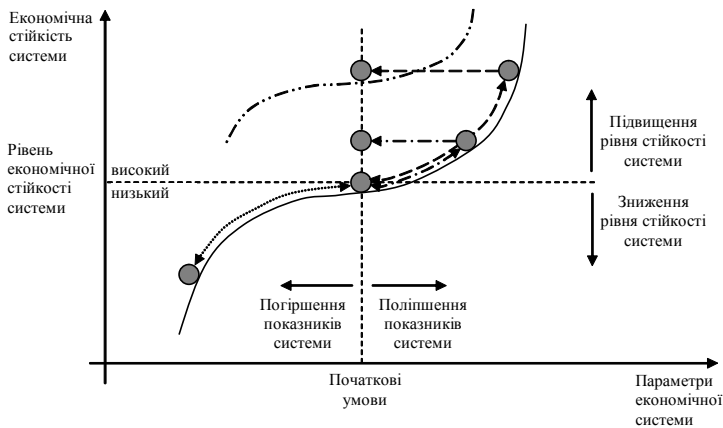
Управління економічною стійкістю системи — це використання організаційних, економічних, соціальних методів управління, спрямованих на забезпечення економічної стійкості системи.

Економічну стійкість системи не слід розуміти як її стабільність. Стабільність — це сталість, незмінність, тривале збереження певного стійкого стану.

Стабільність — здатність системи функціонувати, не змінюючи власну структуру, тобто перебувати у рівновазі; ця здатність повинна бути незмінною у часі.

Для визначення стійкості економіки України необхідно визначити макроекономічні фактори впливу. Для дослідження факторів розвитку сучасної макроекономічної системи України проведемо аналіз макроекономічних показників економіки України.

За даними Міністерства фінансів України [9], підсумки 2009 року засвідчили, що розвиток економіки України зазнав негативної тенденції, реальне падіння ВВП в 2009 році становило 14,8 відсотки. Обсяги промислового виробництва

Рис. 1. Графічне зображення сутності економічної стійкості системи

ва скоротились на 21,9 відсотки до рівня нижче, ніж на кінець 2004 року. Фінансовий результат (сальдо) підприємств від звичайної діяльності до оподаткування у 2009 році був негативним та становив — 42,4 млрд грн. Реальна заробітна плата скоротилася на 9,2 відсотки, чого не спостерігалось з 2000 року, а заборгованість із заробітної плати зросла на 23,9 відсотка. Рівень безробіття населення зріс більше ніж на третину до 8,8 відсотків (за даними ДКСУ 2,6%). Скорочення доходів населення на тлі падіння довіри до банків призвело до відтоку депозитних коштів з банківської системи — у квітні 2009 року обсяг депозитів зменшився на 45,8 млрд грн. порівняно з кінцем 2008 року, а в цілому за 2009 рік — на 30 млрд грн. Готівковий курс гривні до долара США девальвував більш ніж вдвічі (з 4,46 грн. за долар США у травні 2008 року до 9,93 гривень за долар США у грудні 2008 року), при цьому середньорічний офіційний курс гривні до долара США у 2009 році девальзував на 47,8 відсотків. Міжнародні валютні резерви за 2009 рік скоротилися на 5 млрд дол. США та у лютому 2010 року були доведені до мінімуму — 24,1 млрд доларів США.

Аналіз стану економіки [10] за 2010 рік свідчить, що обсяги промислового виробництва у 2010 році зросли на 11 відсотків, що є найвищим показником з 2004 року. У 2010 році було досягнуто значення показника інфляції — 9,1 відсотків.

Реальна заробітна плата в [11] 2010 році збільшилася на 10,2 відсотків, що дало змогу перевищити її докризовий рівень. Одночасно зменшився рівень заборгованості із заробітної плати (на 17,3 відсотків) та рівень безробіття населення. Приріст обсягу депозитів досягнув рівня 2007—2008 років та становив 86,1 млрд грн.

Національний банк України [12] в 2010 році тричі знижував облікову ставку (з 10 серпня 2010 року її було встановлено на рівні 7,75 відсотків річних, що є найнижчим рівнем з 2004 року). Міжнародні валютні резерви у 2010 році зросли на 8,1 млрд дол. США до 34,6 млрд доларів США.

У 2010 році надходження до державного бюджету збільшилися на 22,6%, в тому числі до загального фонду на 32,5% порівняно з 2009 роком. Всього до Державного бюджету України у 2010 році, без врахування погашення простроченої заборгованості з відшкодування ПДВ, надійшло 257051,1 млн грн., у тому числі до загального фонду — 207472,7 млн грн.

У 2010 рік граничний показник дефіциту бюджету [13] дорівнював 72531,3 млн грн. Станом на 31 грудня 2010 року державний та гарантований державою борг України становив 432235,4 млн грн., або 54289,3 млн дол. США. Державний борг України становив 323475,2 млн грн., або 40628,9 млн дол. США., в тому числі державний зовнішній борг становив 181813,1 млн грн., або 22836,0 млн дол. США, державний внутрішній борг становив 141662,1 млн грн., або 17792,9 млн дол. США.

Враховуючи наведені дані, виокремимо фактори, що, на нашу думку, впливають на стійкість макроекономічної системи України. Автор пропонує розглядати такі групи факторів: 1) бюджетно-фінансові фактори; 2) соціальні фактори; 3) політичні фактори; 4) економіко-виробничі фактори; 5) енерго-екологічні фактори; 6) форс-мажорні фактори.

Проведемо опис та систематизацію даних факторів.

1. Бюджетно-фінансові фактори.

Основним джерелом доходів кожного бюджету є певні види податків. Податки — економічно доцільне примусове вилучення (привласнення) державою частини необхідного та додаткового продукту з фізичних та юридичних осіб з метою фінансового забезпечення виконання державою властивих їй функцій. Окремим видом податків є внески в обов'язкові державні фонди соціального страхування, пенсійний та інші фонди [14].

Дефіцит бюджету — перевищення витрат бюджету над доходами. Виникнення і зростання дефіциту бюджету зумовлене економічними кризами, милітаризацією економіки, веденням війн, економічною нестабільністю, безконтрольним зростанням інших витрат з бюджету і т.ін. На рівні держави бюджетний дефіцит покривається державними внутрішніми та зовнішніми позиками, а також за допомогою грошової емісії. Постійне нагромадження заборгованості перетворюється на державний борг [9].

Державний борг — борг держави перед громадянами власної країни та іноземними кредиторами. Відшкодування державного боргу здійснюється за рахунок продажу державних цінних паперів. Основними структурними елементами державного боргу є внутрішній (заборгованість держави своїм громадянам та юридичним особам) і зовнішній (заборгованість держави іноземним країнам, міжнародним фінансово-кредитним організаціям, іноземним громадянам) борги. Вважається, що загрозливим для стабільності економічної системи є перевищення державного боргу над ВВП більше, ніж у 2 рази [10].

Грошова маса, що перебуває в обігу, її структура і динаміка вважаються одними з головних макроекономічних показників стану економіки. Для розрахунку обсягу і структури грошової маси використовується агрегатний метод вимірювання пропозиції грошей. За останній час в Україні з'явилася тенденція до зростання частки грошової маси в обігу і погіршення фінансового стану підприємств. Стали помітні серйозні деформації у співвідношенні між готівковою і безготівковою частинами грошової маси [12].

Ставка рефінансування — процентне вираження ціни кредитних ресурсів, які центральний банк розміщує серед комерційних банків з метою регулювання грошового обігу та кредитування [12].

Інфляція — збільшення кількості емітованих грошей в сфері обігу, що має наслідком зростання цін, виражених у даній грошовій одиниці. Рівень інфляції вимірюють за допомогою індексів цін (найчастіше споживчих цін та цін виробників). Основними соціально-економічними наслідками інфляції є перерозподіл доходів між різними верствами населення, падіння рівня життя населення та зниження ефективності функціонування національної економіки. "Інфляція — це податок, що може вводитися без прийняття закону", — зазначив теоретик монетаризму Мілтон Фрідман. Навіть будучи повністю передбачуваною, інфляція є несанкціонованим податком, який приватний сектор сплачує державі [15].

Міжнародні резерви (раніше — це валютні або золотовалютні резерви (англ. Foreign exchange reserves)) — запаси іноземних фінансових активів, які належать державі, перебувають у розпорядженні органів грошово-кредитного регулювання і можуть бути реально використані на регулятивні та інші потреби, що мають загальнодержавне значення. Основним призначенням міжнародних резервів є скорочення ризиків національної грошової одиниці, пов'язаних з активністю спекулянтів і нерівномірністю зовнішньоекономічної діяльності економічних суб'єктів. Рівень міжнародних резервів відображає зовнішньоекономічний товарообіг і потоки капіталу за попередні періоди [12]. Станом на 01.10.2010 року міжнародні резерви Національного банку України склали 34,7 млрд доларів США (для порівняння: міжнародні резерви Китаю складають 2648 млрд доларів США, Японії — 1110 млрд доларів США, Росії — 503,7 млрд доларів США).

Індекс Доу-Джонса (англ. Dow Jones average) — узагальнений показник рівня ділової активності та ринкової кон'юнктури у США. Обчислюється за середньоарифметичною величиною курсів акцій 30 промислових корпорацій, 15 підприємств паливно-енергетичної та комунальної інфраструктури, 20 транспортних компаній, а також за загальною середньою величиною курсу акцій всіх 65 корпорацій на кінець торгового дня [1].

"Тіньова економіка" (англ. Black economy, Ghost economy, Shadow economy) — економічна діяльність, яка розвивається поза державним обліком та контролем, а тому не відображається в офіційній статистиці. "Тіньові" підприємства не відраховують власні доходи до бюджетів та державних цільових фондів, вони не сплачують податки, максимізуючи власні прибутки. "Тіньова економіка" України — результат системної кризи економіки, що виникла через недосконалість методів здійснення ринкових перетворень. За даними Міністерства економіки, рівень тіньового сектора економіки України за підсумками ІІ кварталу 2009 року становить 36% від офіційного ВВП. За приблизними оцінками, державний бюджет України через наявність тіньового сектора економіки недоотримує понад 100 млрд грн. на рік [1].

2. Соціальні фактори.

До соціальних факторів можна віднести: рівень безробіття, середню та мінімальну заробітну плату в країні, величину прожиткового мінімуму, середній рівень пенсій, кількість пенсіонерів, ціну продовольчого кошика (реальну), індекси споживчих цін на товари та послуги, зареєстровану кількість злочинів, допомогу при народженні першої дитини, індекс людського розвитку (тобто місце, яке займає країна в даному рейтингу).

Рівень безробіття — це величина, яка розраховується як відношення чисельності безробітних, які зареєстровані в державній службі зайнятості, до кількості населення працездатного віку [1].

Середня заробітна плата — це статистичний показник, який характеризує середній рівень оплати праці всіх працівників та їх окремих категорій [1].

Прожитковий мінімум — вартісна величина достатнього для забезпечення мінімально можливого функціонування організму людини та збереження його здоров'я набору продуктів харчування, а також мінімального набору непродовольчих товарів та мінімального набору послуг, необхідних для задоволення основних соціальних і культурних потреб особистості [1].

Рівень пенсій — середній рівень грошового забезпечення, що видається громадянам у разі настання пенсійного віку (станом на початок 2011 року для чоловіків — 60 років, для жінок — 55 років). Виплата пенсій здійснюється за рахунок пенсійного та страхового фондів, приватних пенсійних фондів.

Кількість пенсіонерів — це загальне число осіб, які досягли в країні пенсійного віку та отримують пенсію.

Реальна ціна споживчого кошика (продовольчого кошику) — ціна мінімального набору продуктів споживання, непродовольчих товарів і послуг, необхідних для збереження здоров'я людини і забезпечення його життєдіяльності, визначена експертним шляхом (може відрізнитися від встановленого державою прожиткового мінімуму).

Індекс споживчих цін — зміна вартості основних споживчих товарів і послуг за певний період, виражена у відсотках [1].

Кількість зареєстрованих злочинів — це загальне число протизаконних суспільно небезпечних діянь, які були зареєстровані правоохоронними органами за певний період.

Мінімальна заробітна плата — законодавчо встановлений мінімальний розмір заробітної плати за просту, некваліфіковану працю, нижче якого не може здійснюватись оплата за виконану працівником роботу. Мінімальна заробітна плата є державною соціальною гарантією, обов'язковою на всій території України для підприємств усіх форм власності і господарювання, основою для визначення державних тарифів у сфері оплати праці, пенсій, стипендій, допомоги та інших соціальних виплат [10]. Станом на 01.10.2010 року мінімальна заробітна плата в Україні складає 907 грн. (з 01.12.2010 — 922 грн.) на місяць.

Допомога при народженні дитини та по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку відповідно до Закону України "Про державну допомогу сім'ям з дітьми" та Закону України "Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням та похованням" признається і здійснюється в розмірах і порядку, визначених Кабінетом Міністрів України [12].

Індекс людського розвитку (індекс розвитку людського потенціалу) — індекс порівняльної оцінки бідності, грамотності, освіти, середньої тривалості життя та інших показників країни [1]. Методика розрахунку індексу людсь-

кого розвитку базується на використанні показників соціальної політики держави, а саме: очікуваної тривалості життя при народженні, писемності дорослого населення та охоплення його всіма видами навчання, величини ВВП на особу за паритетом купівельної спроможності. Ці складові за спеціальною формулою формуються в один загальний індекс ІРАП, максимальне значення якого дорівнює одиниці. У 2009 році ІРАП України становив 0,796 (85 місце у світі). В 2010 році Україна посіла 69 місце у світі. Для порівняння ІРАП розвинутих країн складав 0,932, країн центральної та східної Європи та США — 0,821, середньосвітовий індекс — 0,753.

3. Політичні фактори.

Рівень довіри владі — показник, який характеризує ставлення громадян країни до влади та її інститутів у вигляді схвалення або несхвалення дій останніх. Визначається співвідношенням кількості громадян, що довіряють владі, до загальної кількості громадян країни [1].

Стабільність влади — здатність інститутів влади ефективно та повною мірою виконувати владні функції протягом тривалого проміжку часу.

Рівень виконання програм — показник, що визначає частку реалізованих програм (економічних, соціальних, науково-технічних та ін.) у загальній сукупності програм, прийнятих до втілення.

Відносини України із іншими країнами — характеристика відносин України із іншими країнами (насамперед, з Росією, ЄС, США). Ці відносини можуть бути сприятливими або несприятливими для розвитку економіки та забезпечення її стабільності [1].

Можливість виборів та зміни влади — ймовірність порушення політичної стабільності в результаті проведення строкових (або дочасних) виборів та зміни влади в країні.

4. Економіко-виробничі фактори.

Валовий внутрішній продукт — показник, що враховує ринкову вартість усіх кінцевих товарів і послуг, вироблених в країні за певний період. Номінальний ВВП — це ринкова вартість товарів і послуг, виражена у поточних цінах. Реальний ВВП вимірюється вартістю виробленого продукту за різні роки відносно до цін базового року. Реальний ВВП характеризує економічний стан країни з врахуванням індексу інфляції [10]. В 2007 році ВВП України (у фактичних цінах) склав 720,7 млрд грн., а в 2008 році — 948,1 млрд грн.

Обсяг реалізованої продукції (робіт, послуг) — вартість відвантаженої за межі підприємства готової продукції (виконаних робіт, послуг), що зазначена в оформлених зі споживачами або партнерами документах.

Обсяг виробленої продукції сільського господарства — вартість виробленої в країні продукції сільського господарства за рік.

Обсяг продукції будівництва — сукупність виробничих об'єктів та комплексів, житлових будинків у селищах та містах, соціально-культурних об'єктів і комплексів, зведених за певний період.

Експорт товарів — продаж товарів українськими товаровиробниками іноземним суб'єктам господарської діяльності (у тому числі з оплатою в негрошовій формі) з вивезенням або без цих товарів за митний кордон України. Для довідки: в 2007 році експорт товарів в Україні склав 49,2 млрд доларів США, в 2008 році — 66,9 млрд доларів США, в 2009 році — 39,7 млрд доларів США.

Імпорт товарів — купівля (у тому числі, з оплатою в негрошовій формі) українськими суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності товарів у іноземних виробників з увезенням або без цих товарів на територію України. Для довідки: в 2007 році імпорт товарів в Україні склав 60,6 млрд доларів США, в 2008 році — 85,6 млрд доларів США, в 2009 році — 45,4 млрд доларів США.

Сальдо — різниця між вартістю експорту та імпорту товарів. Для довідки: в 2007 році сальдо торговельного балансу в Україні склало -11,4 млрд доларів США, в 2008 році — -18,6 млрд доларів США, в 2009 році — -5,7 млрд доларів США.

Вантажооборот — це кількість вантажів, перевезених в країні за рік в усіх напрямках. Розраховується сумою добуток ваги окремих вантажних відправлень (в тоннах) на відстань їх перевезення (в кілометрах). Для довідки: в 2007 році вантажооборот в Україні склав 496,4 млрд т-км., в 2008 році — 491,7 млрд т-км., в 2009 — 380,0 млрд т-км.

Пасажиरोоборот — це кількість перевезених в країні пасажирів в усіх напрямках за рік. Розраховується сумою добуток числа пасажироперевезень (осіб) на відстань їх

Таблиця 1. Фактори, що впливають на стійкість економіки України (статистичні та експертні дані)

№	Позначник	2005	2006	2007	2008	2009	2010*
<i>Бюджетно-фінансові фактори</i>							
X1	Величина дохідної частини Державного бюджету України, тис. грн.	112830800	133899464	147888145,7	215359392,3	238931337,1	257051100
X2	Величина дефіциту Державного бюджету України, млрд грн.	48,76	57,76	95,7	121,4	169,2	72,53
X3	Величина Державного боргу України, млрд дол. США.	12,5	13,09	17,57	24,6	35,1	40,6
X4	Обсяг грошових маси в обігу (за місяць), млрд грн.	336,7	411,2	422,3	483,85	470,42	597,9
X5	Облікова ставка НБУ (середньорічна), %	9,5	8,5	8,25	11,0	11,00	7,75
X6	Рівень інфляції (річний), %	10,3	11,6	16,6	22,3	12,3	9,1
X7	Обсяг валютних (міжнародних) резервів України, млрд дол. США.	15,8	17,7	28,4	31,54	26,50	34,6
X8	Індекс Доу-Джонса (на кінець року), \$	11578	12105	13163	8000	10400	11980
X9	Рівень тіньової економіки, %	29	29	23	25	30	30
<i>Сопісляні фактори</i>							
X10	Рівень безробіття за рік, % (ДКСУ)	2,7	2,8	2,4	2,1	2,5	2,6
X11	Середньомісячна заробітна плата, тис. грн.	887,9	957,4	1351	1806	1906	2239
X12	Середня величина прожиткового мінімуму на одну працездатну особу (місяць), тис. грн.	0,432	0,472	0,551	0,633	0,649	0,922
X13	Середньомісячна величина пенсії, тис. грн.	0,332	0,366	0,478	0,751	0,848	1,105
X14	Кількість пенсіонерів, млн осіб.	14,5	13,7	13,9	13,8	13,7	13,4
X15	Ціна продовольчого кошика, тис. грн. (експертні оцінки)	0,9	1,1	1,3	2,0	2,5	2,8
X16	Індекс споживчих цін на товари та послуги, %	109,9	111,6	112,8	125,2	115,9	129,4
X17	Кількість зареєстрованих злочинів за рік, тисяч	512,2	475,3	408,1	390,1	439,5	505,4
X18	Мінімальна заробітна плата за місяць, тис. грн.	0,332	0,400	0,635	0,547	0,73	0,941
X19	Опорожня допомога при народженні першої дитини, тис. грн.	8,5	8,5	8,5	12,24	12,24	2,5
X20	Індекс людського розвитку (місце в світі).	78	77	76	83	85	69
<i>Політичні фактори</i>							
X21	Рівень довіри владі, %	21	54	40	39	38	41
X22	Стабільність владі, %	19	31	37	40	35	44
X23	Повнота виконання політичних програм, %	28	31	42	40	45	49
X24	Відношення України із іншими країнами, %	42	47	50	50	48	59
X25	Можливість виборів та зміни влади, %	98	51	70	75	85	18
<i>Економіко-видавничі фактори</i>							
X26	Валовий внутрішній продукт, млн грн.	361600	544153	720731	948056	913345	949878
X27	Обсяг реалізованої промислової продукції (робіт, послуг), млрд грн.	56,735	69,985	92,017	112,692	114,449	140,8
X28	Обсяг виробленої продукції сільськогосподарства, млн грн.	142876	120570	109850	150845	153800	184940
X29	Обсяг виробленої продукції будівництва, млн грн.	57658,5	58987,6	53524,6	64362,6	37886,8	43174,9
X30	Експорт товарів, млн дол. США.	34228,4	38368,0	44448,9	63046,2	35602,9	46129,6
X31	Імпорт товарів, млн дол. США.	36136,3	45038,6	54041,1	80757,1	40417,9	54087,6
X32	Сальдо зовнішньоторгового балансу (+, -), млн дол. США	-1907,9	-6670,6	-9592,2	-17710,9	-4815,0	-7958,0
X33	Валтжиробот, млрд т-км.	460,6	477,2	496,4	491,7	380,0	404,5
X34	Індекси торгівлі, млрд т-км.	111,4	116,3	144,4	147,3	130,1	129,8
X35	Оборот роздрібною торгівлі, млн грн.	287962,3	309871,4	318725,3	449307,5	442793,2	529883,2
<i>Енерго-експлуатаційні фактори</i>							
X36	Обсяг виробленої електроенергії, млрд кВт-год.	186,1	193,4	196,3	192,6	173,6	188,4
X37	Обсяг переробки нафтової сировини, тис. тонн.	1023,3	987,8	959,2	10482,8	11507,7	11714,8
X38	Обсяг транспортування нафти, тис. тонн.	52506	51035	50904	40966	38535,3	29787,7
X39	Обсяг видобутку нафти, тис. тонн.	3144,6	3324,2	4427,7	4245,1	3952	3517,2
X40	Обсяг транспортування газу, млрд куб. м.	124,9	121,7	115,2	119,6	95,2	106,05
X41	Обсяг спожитої електроенергії, млрд кВт-год.	151,2	157,0	160,7	161,4	147,4	161,8
X42	Обсяг видобутку газу, млн куб. м.	20012,4	19823,4	20604,3	21013,8	21181,8	20546,3
X43	Рівень оплати за спожиту електроенергію, %	98,2	99,1	99,2	97,1	99,8	99,8
X44	Рівень оплати за спожитий природний газ всіма категоріями споживачів, %	92,7	91,1	86,7	99,5	86,4	89,7
X45	Витрати на будівництво рішень у повітря, тис. тонн.	8324	7925	7380	7210	6740	6947
<i>Фінансово-інвестиційні фактори</i>							
X46	Природні катастрофи, блін (за 100-бальною шкалою).	27	19	23	25	30	29
X47	Можливість війни (за 100-бальною шкалою).	12	8	9	8	7	5
X48	Міжнародні санкції до України (за 100-бальною шкалою).	37	21	28	31	29	21
X49	Можливість терористичних акцій (за 100-бальною шкалою).	15	9	10	11	14	9
X50	Рівень техногенних катастроф (за 100-бальною шкалою).	32	38	40	42	43	37
X51	Рівень епідеміологічних загроз (за 100-бальною шкалою).	32	41	51	60	75	48

перевезення (в кілометрах) [10]. Для довідки: в 2007 році пасажирооборот в Україні склав 144,4 млрд пас.-км., в 2008 році — 147,3 млрд пас.-км., в 2009 — 130,1 млрд пас.-км.

Оборот роздрібною торгівлі — вартість проданих товарів юридичними особами, які здійснюють діяльність з роздрібною торгівлі, та фізичними особами — підприємцями, а також обсяги продажу споживчих товарів на ринках [16]. Для довідки: в 2007 році роздрібний оборот (в поточних цінах) в Україні склав 318,7 млрд грн., в 2008 році — 449,3 млрд грн., в 2009 — 442,8 млрд грн.

5. Енерго-екологічні фактори.

До енерго-екологічних чинників можна віднести: обсяг виробленої електроенергії, обсяг переробки нафтової сировини, обсяг транспортування нафти, обсяг видобутку нафти, обсяг транспортування газу, обсяг спожитої електроенергії, обсяг видобутку газу, рівень оплати за спожиту електроенергію, рівень оплати за спожитий природний газ усіма категоріями споживачів, викиди забруднюючих речовин у повітря і т.п.

Обсяг виробленої електроенергії — це електроенергія у кВт·год, яка вироблена за рік всіма видами електростанцій [17].

Обсяг переробки нафтової сировини — це обсяг виробництва нафтопродуктів та сировини для подальшої хімічної обробки.

Обсяг транспортування нафти — це загальна маса нафти, яка транспортується через систему нафтопроводів України [17].

Обсяг видобутку нафти — обсяги нафти, вилучені з покладів та підняті на поверхню (за звітними даними геологічної документації, погодженими з Держнаглядохоронпраці) [16].

Обсяг транспортування газу — це загальний об'єм газу, який транспортується через трубопроводи та газогони [17].

Обсяг спожитої електроенергії — це обсяг спожитої в країні електричної енергії споживачами протягом звітного періоду.

Обсяг видобутку газу — обсяги природного газу, вилученого з покладів та піднятого на поверхню (за звітними даними геологічної документації, погодженими з Держнаглядохоронпраці) [17].

Рівень оплати за спожиту електроенергію — кошти, що надійшли від споживачів електричної енергії з початку календарного року до кінця звітного місяця [17].

Рівень оплати за спожитий природний газ усіма категоріями споживачів — кошти, що надійшли від споживачів природного газу за період з початку календарного року до кінця звітного місяця [17].

Викиди забруднюючих речовин у повітря — обсяги викидів забруднюючих речовин стаціонарними джерелами за інгредієнтами в цілому для підприємств (тонн на рік) [17].

6. Форс-мажорні фактори.

Форс-мажорні обставини — обставини непереборної сили та інші незалежні від людей та країн обставини [1].

Форс-мажорні обставини — це стихії, страйки, локаутти, оголошені та неоголошені війни, терористичні акти, блокади, революції, заколоти, повстання, масові заворушення, громадські демонстрації, акти вандалізму, блискавки, пожежі, бурі, повені, землетруси, нагромадження снігу або ожеледь тощо, що звільняє сторони від відповідальності за невиконання зобов'язань протягом терміну дії цих обставин [1].

Війна — складне суспільно-політичне явище, пов'язане з розв'язанням протиріч між державами, народами, національними і соціальними групами шляхом застосування засобів збройної боротьби, проведенням бойових дій між збройними силами країн тощо. Це специфічна форма вияву соціальних відносин, у якій домінує збройна боротьба як спосіб продовження політики.

Міжнародні санкції поділяються на політичні, економічні й військові. Політичні санкції включають: розрив дипломатичних відносин, припинення членства в ООН або інших міжнародних організаціях. Економічні або торгові санкції можуть припускати повний розрив усіх економічних і фінансових відносин або запровадження ембарго на імпорт (експорт) певних або всіх товарів. Колоніальні каральні експедиції були військовими санкціями і ніколи не визнавалися міжнародним правом.

Тероризм (від лат. "terror" — жах) — суспільно небезпечна діяльність, яка полягає у свідомому, цілеспрямованому застосуванні насильства шляхом захоплення заручників,

підпалів, убивств, тортур, залякування населення та органів влади, вчинення посягань на життя чи здоров'я невинних людей, погрози вчинення злочинних дій з метою досягнення злочинних цілей і т.п. [1].

Епідемія (від грец. епі — "серед" і demos — "народ") — це захворювання, яке є новим для людини протягом періоду збереження нею "імунної пам'яті", поширюється зі швидкістю, яка значно перевищує очікувану, визначену попереднім досвідом [1].

Наведені вище фактори зведемо у табл. 1. Значення даних факторів наведені за період 2005—2010 років. Фактори, які мають якісну характеристику, методом експертних оцінок були визначені за допомогою умовної шкали від 0 до 100 балів.

ВИСНОВКИ

У ході досліджень було запропоновано тлумачення понять "економічна стійкість системи" та "управління економічною стійкістю системи". Зроблено аналіз макроекономічних показників економіки України. Дослідженнями на основі аналізу показників розвитку економіки України встановлено, що фактори впливу на стійкість економічної системи України доцільно згрупувати за такими ознаками: бюджетно-фінансові; соціальні; політичні; економіко-виробничі; енерго-екологічні; форс-мажорні, що дасть змогу визначити стійкість економіки України за допомогою використання сучасних економіко-математичних методів.

Література:

1. Козловський С.В. Управління сучасними економічними системами, їх розвитком та стійкістю: [моногр.] / Козловський С.В. — Вінниця: Меркьюрі-Поділля, 2010. — 432 с.
2. Козловський С.В. Моделювання стійкості економічної системи України на основі нечіткої логіки / С.В. Козловський // Формування ринкових відносин в Україні: Збірник наукових праць. Вип. 9 (112) / Наук. ред. І.Г. Манцуров. — К., 2010. — С. 62—73.
3. Геєць В.М. Перехідна економіка: [моногр.] / В.М. Геєць, Е.Г. Панченко, Е.М. Лібановата ін. — Вища школа, 2003. — 591 с.
4. Мазур А.Г. Управління в регіональних економічних системах: теорія, методологія, практика. — Вінниця: ТОВ "Консоль", 2003. — 408 с.
5. Чернявський А.Д. Методологічні підходи до створення організаційних форм управління // Економіка та держава. — 2006. — № 8. — С. 23—25.
6. Виханський О.С. Стратегическое управление: Учебник. — М.: Гардарики, 2003. — 296 с.
7. Шершньова З.Є., Оборська С.В. Стратегічне управління: навч. посібник. — К.: КНЕУ, 1999. — 384 с.
8. Панасюк Б.Я. Прогнозування та регулювання розвитку економіки. — К.: Поліграфкнига, 1998. — 304 с.
9. Офіційний сайт Міністерства Фінансів України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua/>
10. Офіційний сайт Міністерства економіки України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/>
11. Офіційний сайт Міністерства праці та соціальної політики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.mlsp.gov.ua/>
12. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/>
13. Офіційний сайт Національного інституту стратегічних досліджень [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/>
14. Мочерный С.В. Основы экономической теории: [учебник] / С.В. Мочерный, В.К. Симоненко, В.В. Секретарюк, А.А. Устенко [под общ. ред. С.В. Мочерного]. — К.: Ово "Знання", КОО, 2000. — 601 с.
15. Фридмен Милтон Количественная теория денег / М. Фридмен [пер. с англ.]. — М.: Эльф Пресс, 1996. — 131 с.
16. Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
17. Офіційний сайт Міністерства палива та енергетики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://mpe.kmu.gov.ua/>

Стаття надійшла до редакції 07.10.2011 р.